

ORHAN PAMUK'UN "YENİ HAYAT" ADLI ROMANINDAKİ KÜLTÜREL ÖGELERİN ARAPÇA ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME*

Ayşe Sıdika Alkan**
Mehmet Hakkı Suçin***

Öz

Orhan Pamuk, Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan tek Türk yazardır. 1994 yılında kaleme aldığı *Yeni Hayat* romanı, okuduğu bir kitaptan etkilenen ve kitabın vaat ettiği yeni hayatın peşinden koşan genç bir kahramanın olağanüstü hikâyesini anlatmaktadır. Hayat, melek, aşk ve ölüm gibi birçok kavramı ele alan roman barındırdığı kültürel öğeler açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Çeviribilim çerçevesinde ise kültürel öğelerinin erek dile aktarımı, üzerine çokça söylemlerin olduğu önemli bir inceleme alanıdır. Bunun yanı sıra çeviri yapılan dilin anadil veya ara dil olması durumunda kaynak dil kültürünün korunumu ve çevirmenin erek metindeki görünürlük düzeyinin anlaşılması hususları araştırmanın sorularını teşkil etmektedir. Bu çalışmada, Peter Newmark'ın *A Textbook of Translation* adlı kitabında yer alan sınıflandırma doğrultusunda Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* romanında geçen kültürel öğeler içerik analizi yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Bu öğelerin, Abdulkadir Abdelli, Bekir Sıdkı ve Suhâ Sâmih Hasan tarafından Arapçaya yapılan üç çevirisi, önce Aixela'nın belirlediği kültür odaklı çeviri stratejileri bağlamında incelenmiş olup ardından Venuti'nin yerleşirme ve yabancılaştırma stratejilerine göre çeviri analizleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, kültürel öğelerin hangi stratejiler kullanılarak erek dile aktarıldığı, yapılan çevirilerin kaynak dil kültürünü ne derece yansıttığı, ara dilden yapılan çeviride ara dil kültürünün erek metne yansması ve çevirmen kararları açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Pamuk, Yeni Hayat, Kültürel Öğeler, Newmark, Aixela, Venuti

A Comparative Analysis on the Arabic Translations of the Cultur-Specific Items in Orhan Pamuk's "New Life"

Abstract

Orhan Pamuk is the only Turkish writer to receive the Nobel Prize for Literature. The novel of *Yeni Hayat*, written in 1994, tells the extraordinary story of a young man who is influenced by a book he read and pursues the new life the book promises. The

* Bu makale, Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin danışmanlığında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde yürüttüğüm "*Kültür Odaklı Çeviri Öğeleri Bağlamında Orhan Pamuk'un 'Yeni Hayat' Romanının Arapça Çevirileri*" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

*** Öğr. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, e-posta: asalkan@ybu.edu.tr

*** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: mhsucin@gazi.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 18.12.2020

Makale Kabul Tarihi : 28.01.2021

novel, which deals with many concepts such as life, angel, love, and death, has a very rich structure in terms of cultural elements. Within the framework of translation studies, the transformation of cultural elements to the target language is an important area of study on which there are many discourses. In addition, if the translated language is the mother tongue or an intermediate language, the issues of preserving the source language culture and understanding the visibility level of the translator in the target text constitute the research questions. In this study, in line with the classification in Peter Newmark's *A Textbook of Translation*, cultural elements in Orhan Pamuk's novel *The New Life* were determined using content analysis method. Three translations of these elements into Arabic by Adulkadir Abdelli (2001), Bekr Sıdkî (2001) and Suhâ SâmiH Hasan (2007) were first examined in the context of Aixela's culture-oriented translation strategies, and then translation analysis according to Venuti's Domestication and Foreignization strategies. The result of the study shows the strategies used to convey the cultural elements to the target language, and to what extent the translations reflect the cultural elements that take place in the source language. It also demonstrates the reflection of the relay language culture on the target text. Moreover, the translator's decisions were explained.

Keywords: Translation Studies, Translation Strategies, The New Life, Orhan Pamuk, Newmark, Aixela, Domestication, Foreignization.

Structured Abstract

With the increasing in translation movements, translation analysis studies aim to approach translations from a different perspective. Thus, in the light of different methods and strategies determined by researchers, it can be considered that the translation movements will develop and remain dynamic by examining to what extent the translations adapt to the source text and the source language norms are preserved. By pursuing similar goals, this research aims to contribute to the field of Arabic-Turkish translation and to add a different perspective to the studies done in translation in the time to come. In this way, it has been tried to demonstrate how the differences in translation and the language differences used in the translation process reflect on the translation of the cultural elements. The study examined the translation that was made from the source language directly, as well as the translation that was made by an intermediate language.

This research focuses on the following questions:

- To what extent are the cultural-specific elements included in the novel *The New Life*?
- How are the cultural elements translated in the Arabic translations of *The New Life*?
- What similarities and differences are there between the translations that were made by different translators?
- How could the translator's decisions be explained?

In addition, beside the nature of Orhan Pamuk novels that every novel of him can be a research topic, the author has tackled Turkish culture in different perspectives and

mindset in each novel. This situation gives color and harmony to Pamuk's novels that draws the reader to him. That is why many Turkish and foreign readers have seen his books as successful and worth reading. *The New Life* novel also had its share from this success and inspiration. In his novel, Pamuk questioned the meaning of life as well as describing it up as a journey and a search. He also skillfully tackled the elements that describe and moderate Turkish culture on every page of the novel.

Nevertheless, it can be understood that the novel is very rich in terms of cultural elements and has a large amount of cultural expressions. However, 1140 elements were determined by the researcher in the novel analysis in accordance with the cultural elements determined by Peter Newmark. And in order not to repeat the words encountered more than once and not to go into excessive details, the study was limited to the analysis of these elements. The step after determining the elements was to identify the usage rates of Aixela's strategies in translating the cultural elements, in the translations of the novel made into Arabic by the translators: Abdulkadir Abdelli, Bekr Sidki and Suha Samih Hasan. The paths followed and the strategies used by the translators were noted, and the data obtained from this were compared and then evaluated. Aixela divides the culture-specific items translation strategies into two major groups: conservation and substitution. Conservation includes repetition, orthographic adaptation, linguistic (non-cultural) translation, external gloss and intratextual gloss. On the other hand, substitution involves synonymy, limited universalization, absolute universalization, naturalization, deletion and autonomous creation. When these strategies are considered within the scope of Venuti's domestication and foreignization strategies, it can be said that Aixela's conservation strategies correspond to Venuti's foreignization strategies, while the substitution strategies except for autonomous creation correspond to domestication strategies. The autonomous creation strategy has been evaluated along with the foreignization strategies. In addition to Aixela's strategies, the researcher also included to the evaluation the foreignization strategy using the literal translation strategy referred to in the translation of cultural items. At the same time, Aixela's strategies were categorized as micro strategies, while Venuti's domestication and foreignization strategies as macro strategies; and all of them were included in the evaluation principles of the study.

When the differences between translators in terms of using translation strategies were examined, it was noticed that Abdelli used mostly linguistic translation (28%) and literal translation (28%) strategies at the same rate. Apparently, based on the principle "A novel is a culture's mirror", Abdelli, who seems to have a command of both languages and cultures, preferred to bring the source culture closer to the target reader in his translation. The fact that he uses the repetition strategy slightly tells that he emphasizes meaning while preserving the target culture and its linguistic structure. It was understood that Sidki also used micro strategies at rates that could be close to Abdelli and used the linguistic translation strategy at a rate of 28% and the literal translation strategy at a rate of 29%. While these ratios represent the highest values, Sidki also preserves the source culture in his translation and at the same time presents the source culture to the target reader with a fluent language giving the reader pleasure without disturbing the linguistic structure of the target language. Meanwhile, Sidki in his translation used mostly the external gloss strategy with the form of footnotes in twenty-two different examples. The

most used strategy by Hasan, who transferred the novel *The New Life* from English to Arabic, was the full globalization strategy. The important point in this regard is that the translator preserved the source language structures while translation, assuming that the source language is English. This situation has led to conflict with the original source language, Turkish.

In this case, Abdelli, who chose to preserve the source language culture in his Arabic translation of the novel *The New Life*, used foreignization strategies more frequently with a rate of 72%. This behavior of Abdelli is thought to be due to the fact that he intended not to give the reader the feeling of reading a foreign text by carefully placing the source culture in the target language. Sidki, on the other hand, used the foreignization strategy at the highest rate of 74% compared to the other translators. Accordingly, it is possible to say that in the translation process, the target culture has been transferred almost exactly to the target culture. Although Hasan has followed a path that is very close to foreignization strategy by generally carrying the effects of the intermediate language in his translation, he generally chose to translate such elements especially idiomatic and stereotyped expressions, far from linguistic translation and in a way that is semantically appropriate for the target language elements. Thus, Hasan paid attention to preserving the target language structures in his translation and used macro strategies in a close percentage with a 4% difference (domestication 54% - foreignization 46%).

However, regardless of the situation here, the translator's competence also comes to the fore. As a result of the research, it can be said that the better knowledge of the source and target languages as well as the awareness of both cultures resulted in a beautifully written translation and is important in order to prevent the loss of cultural elements during translation process. In the cases of translations made by an intermediate language, it can be said that even if the translator does not know the source language, the knowledge he has about its culture could manifest itself during the translation process, and the source culture can be transferred to the target language without loss.

1. Giriş

Bölge ve insanlar arası iletişimdeki öneminin yanı sıra daha geniş kitleleri kapsayan ve daha ileri bir iletişim aracı sayılan çeviri, dünden bugüne sadece dil düzeyinde kalmayarak, aktarım yaptığı toplumun gelenek, görenek ve kültür gibi ulusal normlarını da içine almaktadır. Zira çeviri, “toplumların bilgilerini birbirleriyle paylaşmalarını sağlayan bir yol” (Suçin, 2013, s.19) ve “dış dünyayı görmemizi sağlayan bir pencere”dir (Köksal, 1995, s.6).

Eski çağlardan bu yana toplumlar arası anlaşılabilirliği sağlamak ve güçlendirmek adına bir köprü rolünü üstlenen çeviriye, modern çağda ihtiyaç kat be kat artmıştır. Çeviri hareketleri bir ivme kazanarak bu sistemin temel unsuru olan, donanımlı çevirmen yetiştirmek de her dönem olduğu gibi bu dönemde de önem kazanmıştır.

Son yıllarda Türkçeden Arapçaya ve tam tersi çeviri hareketleri artmıştır. Birçok alanı kapsayan bu artıştan edebiyat alanı da payına düşen ilgiyi almıştır.

Öyle ki, aynı edebi eserin, birden fazla, farklı çevirmenlerce yapılan çevirileri piyasaya sürülmüştür. Bu durumda, esere ait çevirilerin okur açısından daha anlaşılır olması, kaynak kültürün en doğru şekilde erek dile aktarılması ve çeviri eserdeki çevirmen görünürlüğünün ne düzeyde olduğu gibi hususlar önem kazanmıştır.

Basın dilinden edebiyat diline, bir toplumun ürettiği yazılı eserler o ülkenin kültürünü az çok yansıtmaktadır. Özellikle yazın çevirileri, yansıttıkları değerler ve erek okuyucuda bıraktığı etkiler bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Bu yüzden ki kültürel öğelerin bariz bir şekilde görünür olduğu alanlardan biri de çeviri alanıdır.

Başarılı bir çeviri, aktarımda bulunulan dile hâkimiyetin yanı sıra erek dil ve kaynak dilin kültürünü iyi bilmeyi gerektirir. Bir toplumun kültürünü, yani tarih, gelenek, görenek, dil, din ve hatta coğrafyasını bilmeden yapılacak çeviriler sağlıklı sayılamayacaktır. Bu doğrultuda ortaya çıkacak çeviri ürünlerde ise erek metin ve kaynak metin arasındaki kültürel öğelerin yanlış çevrilmesi sonucu okurlar tarafından kafa karışıklığına ve çeviri kayıplarına neden olabileceği düşünülmektedir.

2. Çeviri ve Kültür

Kültür kelimesi etimolojik olarak ikamet etmek, tarımda gelişim, tapmak ve korumak gibi birçok anlama gelen Latince “colere” kökünden gelmektedir (Eagleton, 2000, s. 10). Fransızca “culture” (kültür) kelimesi Latince “cultura”dan türeyerek “culture” yani toprağı ekip biçme ve eğitim anlamlarına gelmektedir (Yeni Türkçe Lügat, 1924).

Türkçe Sözlük’e (Akalin, vd., 2011, s. 1558) bakıldığında “kültür” kelimesi “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” şeklinde tanımlanmıştır.

Newmark (1988) kültürü “yaşam şekli” ve “belli bir dili ifade aracı olarak kullanan bir topluluğa özgü yaşam şeklinin dışavurumları” (s. 94) olarak tanımlar. Çeviride kültürel öğelerin sınıflandırılması ve bu öğelerin çevirisinde kullanılacak stratejiler önermesi açısından Newmark (1988) bize zengin bir sınıflandırma sunmaktadır. Kültür için yaptığı tanımdan da anlaşılacağı üzere Newmark, kültür ile dili bir bütün olarak ve birbirinin yansımaları olarak görmektedir. Bundandır ki belli bir kültüre ait öğelerin başka bir dile aktarılması, kültürler ve diller arasındaki farklılıklardan dolayı çeşitli zorluklarla karşılaşılabilir. Bazen iki kültür arasındaki ifade biçimlerinin birbirinden tamamen farklı olmasından kaynaklı, çeviride dilsel etki ve bağlamı yakalamak ve benzer eşdeğerliği sağlamak mümkün olmayabilir.

3. Orhan Pamuk ve *Yeni Hayat*

1952'de İstanbul'da doğan Orhan Pamuk, İstanbul Teknik Üniversitesinde üç yıl mimarlık okuduktan sonra, mimar ve ressam olmayacağına karar verip okulu bırakarak İstanbul Üniversitesinde gazetecilik okumuştur. Yirmi üç yaşından sonra romancı olmaya karar veren Pamuk, başka her şeyi bırakarak kendini evine kapatıp yazmaya başlamıştır. 1982'de yayımlanan *Cevdet Bey ve Oğulları* romanıyla Milliyet Yayınları Roman Ödülü'nü kazanmıştır. Ertesi yıl yayımlanan *Sessiz Ev* romanının 1991 yılındaki Fransızca çevirisiyle ödül kazanan Pamuk, böylelikle yazdığı kitap ve romanlarıyla başarı basamaklarını tırmanmıştır. Kitapları 63 dile çevrilmiştir. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alarak Türkiye'den bu ödülü kazanan tek yazar olmuştur.

Orhan Pamuk'un ilk baskısı 1994'te Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan *Yeni Hayat* romanı, "Bir gün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti" (Pamuk, 2017, s.7) sözleriyle başlamaktadır. Romanın kahramanı Osman'ın, okurken fazlasıyla etkilendiği bu kitabın vaat ettiği yeni hayatın peşine düşmesiyle başlar roman. Kitabın etkisiyle âşık olur, üniversite öğrenciliğinden uzaklaşır ve İstanbul'dan ayrılarak bitip tükenmek bilmeyen otobüs yolculuğuna çıkar ve taşra şehirlerine doğru savrulur.

Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* adlı romanı, Bekr Sıdkî (2001), Adulkadir Abdelli (2001) ve Suhâ Sâmih Hasan (2007) tarafından *el-Hayâtu'l-Cedîde* adıyla Arapçaya çevrilmiştir. Üç çeviri demek üç farklı bakış açısı, üç farklı görüş ve üç farklı üslup demektir. Böylelikle, kültürel öğelerin Arapçaya çevirisinde, kaynak metin okurunda yaratılan etkinin erek metin okurunda da yaratılarak aynı duyguyu sağlaması önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, Peter Newmark'ın *A Textbook of Translation* adlı kitabında yer alan sınıflandırma doğrultusunda Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* romanında geçen kültürel öğeler, romanın Abdelli, Sıdkî ve Hasan tarafından Arapçaya yapılan üç çevirisinde, önce Aixela'nın belirlediği kültür odaklı çeviri stratejileri bağlamında incelenmiş, sonrasında Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma stratejilerine göre aynı öğelerin çeviri analizleri yapılmıştır.

4. Kültürel Öğeler

Newmark'ın *A Text Book of Translation* (1988b, s. 95) adlı kitabında kültürel öğeler çevresel, maddî, sosyal, kurumlar ve teamüller ve davranışlar olmak üzere beş kategoride incelenmiştir. Söz konusu üst sınıflandırmalar şu şekilde daha da detaylandırılmıştır:

1. Çevresel unsurlar (İklim, mevsimler, rüzgârlar, ovalar vb.)
2. Maddî Kültür Bileşenleri
- 2.1. Yiyecek

- 2.2. Giyecek
- 2.3. Şehir ve köyler
- 2.4. Ulaşım araçları
3. Sosyal kültür
 - 3.1. İş yaşamı
 - 3.2. Özel yaşam
4. Kuruluşlar, gelenek-görenekler, etkinlikler, süreçler, kavramlar
 - 4.1. Siyasi ve idari konular
 - 4.2. Dini konular
 - 4.3. Sanatsal konular
 - 4.4. Deyimler ve kalıp ifadeler
5. Davranışlar ve gelenek-görenekler

5. Kültürel Öğelerin Çevirisi

Kültürel öğelerin sınıflandırmasında “Cultur-specific Items” (Kültüre Özgü Öğeler) adıyla bir tasnifte bulunan Aixela (1996) bu öğelerin çeviri yöntemlerini iki ana grup altında incelemiştir.

Bunlardan birincisi “koruma stratejileri” (Conservation), kaynak kültüre ait öğelerin korunarak erek metin ve kültürüne aktarılmasıdır. Bu metot ile erek okuyucu kaynak kültürü daha yakından tanır. İkinci grupta “değiştirme stratejileri” (Substitution) yer almaktadır. Bu stratejilerde erek kültür korunarak kaynak metindeki öğeler değiştirilmektedir. Bu da erek metindeki yabancı havayı az da olsa ortadan kaldırmaktadır.

Koruma stratejileri daha alt stratejileri içermektedir: Tekrar (Repetition), Yazımsal uyarılma (Orthographic adaptation), Dilsel çeviri (Linguistic translation), Metin dışı açıklama (Extratextual gloss) ve Metin içi açıklama (Intra textual gloss).

Değiştirme stratejileri ise şu alt stratejileri bünyesinde barındırmaktadır: Eşanlamlılık (Synonymy), Sınırlı evrenselleştirme (Limited universalization), Tam evrenselleştirme (Absolute universalization), Yerlileşme (Naturalization), Çıkarma (Deletion) ve Öznel ekleme (Automomous Creation).

6. Yerlileştirme ve Yabancılaştırma

Lawrence Venuti, doksanlı yıllarda çeviri alanında öne çıkan isimlerden olup 1992 yılında yayımladığı *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity,*

Ideology adlı kitabında, kendisinden önce gelen Susan Bassnett, Andre Lefevere gibi yazarların değindiği kültürel ve sosyal etmenlerin çeviriye olan etkisini incelemiştir. 1995 yılında da *The Translator's Invisibility- A History of Translation* adlı kitabı yayınlanmış, kitabında Anglo-Amerikan kültüründe çevirmen ve çeviriyle ilgili sorunları eleştirmiştir. Venuti (1995), bu eserinde çevirmen görünmezliğine bir sınır koyarak onu görünür kılmayı, çevirinin yürütüldüğü ortam ve koşulları değiştirmek için gayret ve çaba göstermenin yanı sıra yeni çeviri teorileri üretmeyi hedeflemiştir.

Bu bağlamda Venuti (1995), çeviride iki kavrama işaret etmektedir. Bunların ilki, yabancı metin çevirisinde etnik merkezci bir tavır üstlenerek erek kültüre ait değerlerin benimsenmesini sağlayarak yazarı okura götüren “yerlileştirme” (domestication) kavramıdır. İkincisi ise yabancı metnin içerisinde yer alan dilsel ve kültürel farklılıkları gün yüzüne çıkarmak amacıyla etnik merkezciğe “kafa tutarcasına” erek kültür değerlerini bastıran ve böylelikle okuru yazarın dünyasında bir yolculuğa çıkaran “yabancılaştırma” (foreignization) kavramıdır.

Venuti (1995) “yerlileştirme” ve “yabancılaştırma” kavramlarının birbirlerine zıt olmadıklarını söylemiştir. Bu terimlerin, yabancı metin kültürüne karşı iki farklı etik tutum, ilgili metnin çevirisinde seçilecek etik bağluluklar ve bu metnin çevirisi için seçilecek uygun stratejiye işaret ettiklerini dile getirmiştir.

Yukarıda sunulan kültürel öge sınıflandırması ve çevirisinde kullanılan stratejilerle ilgili bilgiler aşağıda tablo halinde verilerek açıklanmıştır.

Tablo 1

*Aixela'nın Mikro Stratejilerinin
Venuti'nin Makro Stratejilerine Göre
Sınıflandırılması.*

Makro stratejiler	Mikro stratejiler
Yabancılaştırma	Tekrar
	Yazımsal Uyarlama
	Dilsel Çeviri
	Metin Dışı Açıklama
	Metin İçi Açıklama
	Öznel Ekleme
	Birebir Çeviri

Yerleştirme	Eşanlamlılık
	Sınırlı Evrenselleştirme
	Tam Evrenselleştirme
	Yerleşme
	Çıkarma

Tablo 1'e bakıldığında, kültürel öğelerin çevirisinde kullanılacak stratejilerini ikiye ayıran Aixela; *tekrar, yazımsal uyarlama, dilsel çeviri, metin dışı açıklama ve metin içi açıklama* stratejilerini *koruma* stratejileri; *eş anlamlılık, sınırlı evrenselleştirme, tam evrenselleştirme, yerleşme, çıkarma ve öznel ekleme* stratejilerini ise *değiştirme* stratejileri başlığı altında toplamıştır. Bu stratejiler, Venuti'nin *yerleştirme* ve *yabancılaştırma* stratejileri kapsamında ele alındığında, Aixela'nın *koruma* stratejileri Venuti'nin *yabancılaştırma* stratejilerine karşılık gelirken, *öznel ekleme* hariç *değiştirme* stratejileri ise *yerleştirme* stratejilerine denk gelmektedir. *Öznel ekleme* stratejisi, *yabancılaştırma* stratejileri ile değerlendirilmiştir. Aixela'nın stratejilerine ek olarak tarafımızdan, kültürel öğelerin çevirisinde kullanılan *birebir çeviri* (literal translation) stratejisini kullanarak *yabancılaştırma* stratejileri ile değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, Aixela'nın stratejileri çalışmanın *mikro*; Venuti'nin *yerleştirme* ve *yabancılaştırma* sınıflandırması ise *makro* stratejiler olarak kategorize edilerek çalışmanın değerlendirme esaslarına dâhil edilmiştir.

7. İnceleme ve Bulgular

Yeni Hayat romanı üzerinde yapılan inceleme sonucunda tarafımızdan toplam 1140 (Bin yüz kırk) kültürel öğeye rastlanmıştır. Söz konusu öğelerin Newmark sınıflandırmasına göre kullanımları nicel olarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra kültürel öğelerin çevirisinde kullanılan Aixela'nın sınıflandırmasına göre mikro ve Venuti'nin yerleştirme ve yabancılaştırma stratejilerine göre hesaplanan makro stratejilere ait bulgulara da yer verilmiştir.

Tablo 2

Peter Newmark'ın Sınıflandırmasına Göre Yeni Hayat Romanında Elde Edilen Kültürel Öğelerin Türü ve Sayısı.

Kültürel Öğeler	Öge Sayısı
1. Çevresel Unsurlar	36
2. Maddi Kültür	80

2.1. Yiyecek	34
2.2. Giyecek	13
2.3. Ev eşyaları	25
2.4. Şehir ve köyler	52
2.5. Ulaşım araçları	16
3. Sosyal kültür	80
3.1. İş yaşamı	75
3.2. Özel yaşam	0
4. Kuruluşlar, etkinlikler, süreçler, kavramlar	50
4.1. Siyasi ve idari konular	17
4.2. Dinî konular	21
4.3. Sanatsal konular	66
5. Davranışlar ve gelenek-görenekler	73
6. Deyim ve ifade kalıpları/kalıp ifadeler	502
Toplam	1140

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmacı tarafından *Yeni Hayat* romanı incelemesi sonucu toplam 1140 kültürel öge elde edilmiştir. En çok kullanılan ögeyi %44 oranında deyim ve ifade kalıpları oluştururken sıfır olarak belirtilen “özel yaşam”a dair kültürel ögeler “sosyal kültür” ögeleri bünyesinde ele alınmıştır.

7. 1. Yeni Hayat'ın Arapça Çevirisinde Kültürel Ögeler

Yeni Hayat romanında elde edilen kültürel ögelerin, Adulkadir Abdelli, Bekr Sıdkî ve Suhâ Sâmih Hasan tarafından Arapçaya yapılan çevirilerinde *mikro* ve *makro çeviri* stratejisine göre kullanımları nicel olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra çevirmenlere ait çevirilerde, öne çıkan özellikler, çevirmenlerin strateji seçiminde izledikleri yollar ve çevirilerinde dikkat çeken noktalar açıklanmıştır.

7. 1. 1. Abdelli Çevirisinde Kültürel Öğeler

Tablo 3

Orhan Pamuk'un Yeni Hayat Romanında Geçen Kültürel Öğelerin, Abdulkadir Abdelli Tarafından Çevirisinde Kullanılan Stratejilerin Oranı

Makro stratejiler	Mikro stratejiler	Örnek sayıları
Yabancılaştırma	Tekrar	12
	Yazımsal Uyarlama	94
	Dilsel Çeviri	318
	Metin Dışı Açıklama	4
	Metin İçi Açıklama	78
	Öznel Ekleme	0
	Birebir Çeviri	311
Yerileştirme	Eşanlamlılık	0
	Sınırlı Evrenselleştirme	150
	Tam Evrenselleştirme	124
	Yerleşme	9
	Çıkarma	40

Tablo 3'e bakıldığında, *Yeni Hayat* romanının Abdulkadir Abdelli tarafından Arapçaya yapılan çevirisinde, kültürel öğeleri çevirmek için kullandığı stratejilerde dikkat çeken iki husus bulunmaktadır. Bunların ilki, Abdelli'nin en çok *dilsel çeviri* (%28) ve *birebir çeviri* (%28) stratejilerini sayı yönünden birbirlerine yakın ve aynı oranda kullanmış olmasıdır. Anlaşılan odur ki "Bir roman bir kültürün aynasıdır." ilkesine istinaden, her iki dile ve kültüre hâkim olan Abdelli, çevirisinde kaynak kültürü erek okuyucuya yakınlaştırmayı tercih etmiştir. *Tekrar* stratejisini çok az sayıda kullanması ise erek kültürel ve dilsel yapıyı da koruyarak anlama vurgu yaptığını anlatmaktadır.

İkinci husus ise Abdelli'nin çevirisinde *yabancılaştırma* stratejilerinden sonra orantısal olarak en çok *yerileştirme* stratejilerini kullandığı görülmektedir. Erek kültürde tam karşılığı bulunmayan kaynak kültürel öğelere, erek dilsel yapılarla karşılık vermiştir.

Bunların yanı sıra Abdelli'nin çevirisinde kaynak dil özelliklerini korumak adına sıklıkla *dilsel çeviri* stratejisini kullanması, özellikle deyimler ve ifade kalıplarının yer aldığı ögelerde ve eşdizimsel yapılarda çok az sayıda çeviri kayıplarının yaşanmasına sebep olduğu saptanmıştır.

7. 1. 2. Sıdkî Çevirisinde Kültürel Ögeler

Tablo 4

Orhan Pamuk'un Yeni Hayat Romanında Geçen Kültürel Ögelerin, Bekr Sıdkî Tarafından Çevirisinde Kullanılan Stratejilerin Oranı.

Makro stratejiler	Mikro stratejiler	Örnek sayıları
Yabancılaştırma	Tekrar	10
	Yazımsal Uyarlama	97
	Dilsel Çeviri	316
	Metin Dışı Açıklama	22
	Metin İçi Açıklama	69
	Öznel Ekleme	0
	Birebir Çeviri	333
Yerleştirme	Eşanlamlılık	0
	Sınırlı Evrenselleştirme	171
	Tam Evrenselleştirme	94
	Yerlileşme	6
	Çıkarma	22

Tablo 4'e bakıldığında Bekr Sıdkî'nin de Abdelli'ye yakın denilebilecek oranlarda mikro stratejileri kullandığı görülmektedir. *Dilsel çeviri* stratejisini %28 ve *birebir çeviri* stratejisini ise %29 oranında kullanmıştır. Bu oranlar en yüksek değerleri temsil ederken Sıdkî de çevirisinde kaynak kültürü koruyarak aynı zamanda erek dilsel yapıyı bozmadan kaynak kültürü erek okuyucuya akıcı bir okuma zevki ile sunmuştur. Aynı zamanda, dipnot şeklinde ve yirmi iki farklı örnekte *metin dışı açıklama* stratejisine çevirisinde en çok Sıdkî yer vermiştir. Sosyal kültür, deyimler ve kalıplaşmış ifadeler ve sanatsal konular gibi özel isim ve ifadelerin sıkça yer aldığı alanlarda, bu strateji ile geçen

kültürel öğeleri erek okuyucuya bilinçli bir şekilde tanıtmaya ve yorumlama usulünü benimsemiştir.

Tüm bunların yanı sıra Sıdkî'nin çevirisinde de yer yer çeviri kayıpları saptanmıştır. Bunlar genel anlamda çeviri metnine aşırı düzeyde bağlı kalarak mecazi anlam taşıyan sözcük ve yapıları, düz anlamda vererek tam evrenselleştirmeye neden olmasıyla birlikte yanlış anlama sonucu, sözcüğü bağlamından tamamen uzak bir şekilde tercüme etme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Örnek

Pamuk (2017)	"Bugün bu kasabada," -evet kasaba demişti- " <u>bir lokma bir hırka</u> demek ayıp sayılıyorsa ve ellerine kına yakan hanımlar küçümseniyorsa o postacının ve otobüslerin ve kahve televizyonlarının Amerika'dan getirdikleri yüzündendir (s. 142).
Abdelli çevirisi (Pamuk, 2001)	((إذا كان اليوم قول: لقمة وهدمة، عيب في هذه البلدة -نعم قال بلدة- وإذا كان يُستهزأ بالنساء اللواتي يصبغن كفوفهن بالحناء، فهذا بسبب ما يجلبه الساعي، وتجلبه الحفلات والتلفزيونات من أمريكا. (s. 177)
Sıdkî çevirisi (Pamuk, 2001)	إذا كان يعاب علينا اليوم في هذه البلدة أن نتلفظ بكلمة مثل اللقمة والخرقة، وإذا كان يتم الاستخفاف بالسيدات ذوات الأيدي المحنأة، فما ذلك إلى بسبب ما يأتيها به من أمريكا ساعي البريد ذاك والحفلات وتلفزيونات المقاهي. (s. 173)
Hasan çevirisi (Pamuk, 2007)	((إذا كان اليوم في المدينة)) -نعم، لقد قال ((مدينة)) - ((فكرة العيش حياة زاهدة تُعتبر شيئاً مخجلاً، ويتم احتقار السيدات اللاتي يضعن الحنة على أصابعهن، فكل هذا بسبب الأشياء التي جلبها الأمريكيان للداخل بواسطة رجل البريد هذا، الحفلات، وأجهزة التلفزيون في المقاهي. (s. 251)

Bir lokma bir hırka Türk Dil Kurumu Sözlük uyarınca “Hayatta azla yetinmeyi, dervişçe geçinmeyi anlatan bir söz.” anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük'teki Arapça karşılığı incelendiğinde “حياة زاهدة (züht hayatı)” şeklinde anlamlandırıldığı görülmüştür. Sözlük, bu sözün Arapçada tam bir deyim ve ifade kalıbı karşılığı olmadığı için literal anlamını vermekle yetinmiştir. Abdelli'nin çevirisine bakıldığında “لقمة وهدمة” (bir lokma bir kıyafet)” şeklinde *dilsel çeviri* stratejini kullanarak Arapçaya aktardığı görülmektedir. Ancak burada önemli bir husus vardır ki o da Abdelli'nin bu çevirisi erek kültür açısından değerlendirildiğinde bir çeviri kaybına yol açmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Arapçada böyle bir deyim bulunmamaktadır. Daha önce bu tür bir ifadeyle karşılaşmayan erek okuyucu ise düz anlam ile yapılan çeviriden bir şey anlamayacak ve çeviri,

bağlamın da akışını bozmaya sebebiyet verecektir. Bu yüzden Abdelli'nin çevirisi Aixela'nın *tam evrenselleştirme* stratejileri ile değerlendirilmiştir. Bakıldığında benzer durumun Sıdkî'nin çevirisinde de söz konusu olduğu görülmektedir. “اللقمة والخرقعة (bir lokma bir hırka)” şeklinde verdiği karşılıkta, “الخرقعة (hırka, yama, çaput, kumaş parçası)” gibi birçok anlama sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu çeviri kaybının yanı sıra erek kültür okuyucusu tarafında bambaşka bir şekilde anlaşılmaya da neden olabileceği düşünülmektedir. Bu yüzden Sıdkî'nin çevirisi de *tam evrenselleştirme* stratejileri ile değerlendirilmiştir. Son olarak, ara dilden erek dile çeviride bulunan Hasan'ın çevirisine bakıldığında ise “العيش حياة زاهدة” (züht hayatı yaşamak)” şeklinde verdiği karşılık ile *metin içi açıklama* stratejisinden yararlandığı anlaşılmakta olup istenilene uygun bir çeviride bulunduğu görülmektedir.

7. 1. 3. Hasan Çevirisinde Kültürel Öğeler

Tablo 5

Orhan Pamuk'un Yeni Hayat Romanında Geçen Kültürel Öğelerin, Suhâ Sâmih Hasan Tarafından Çevirisinde Kullanılan Stratejilerin Oranı

Makro stratejiler	Mikro stratejiler	Örnek sayıları
Yabancılaştırma	Tekrar	0
	Yazımsal Uyarlama	72
	Dilsel Çeviri	150
	Metin Dışı Açıklama	0
	Metin İçi Açıklama	114
	Öznel Ekleme	3
	Birebir Çeviri	182
Yerileştirme	Eşanlamlılık	0
	Sınırlı Evrenselleştirme	206
	Tam Evrenselleştirme	333
	Yerileşme	13
	Çıkarma	67

Tablo 5'te belirtildiği üzere, *Yeni Hayat* romanını İngilizceden Arapçaya aktaran Suhâ Sâmih Hasan'ın çevirisinde en çok karşılaşılan strateji, *tam evrenselleştirme* stratejisi olmuştur. Bu konuda dikkat çeken nokta, kaynak dilin İngilizce olması varsayımıyla çevirmenin, kültürel öğeleri kaynak dil yapılarını koruyarak çevirisine eklemesidir. Bu da asıl kaynak dil olan Türkçe ile çelişen durumlara sebebiyet vermiştir. En basit tabiri ile aktarım yapılan ara dil İngilizcede, özel isimler, İngilizceye uygun şekilde çevrilmiş olsa da Hasan tarafından Arapçaya aktarımı birebir ara dil yapısına yakın bir şekilde olmuştur.

Roman kahramanlarından Dr. Narin adı “دكتور فاين [Doktor Fine]” şeklinde Arapça metne aktarılırken, bu karakterin romanda geçen kızlarının adı ise sırasıyla; Gülcihan “روزامند [Rosamund]”, Gülendâ “روزابل [Rosabelle]” ve Gülizar “روزباد [Rosebud]” şeklinde yazılmıştır. Bu durum romanda geçen diğer birçok kahramanın adı için de geçerli olmuştur.

Hakeza erek okuyucu açısından değerlendirilme yapıldığında, çeviri metninde kaynak kültürel öğelerin yer almaması, aksine farklı kültüre ait bir öğeyle karşılanması dikkat çekmesinin yanı sıra, kafa karışıklığına da sebebiyet verecektir. Bunun yanı sıra, kaynak kültüre dair daha önceden bir bilgiye sahip olmayan erek okuyucu, çeviriden kaynaklı olarak İngilizceye ait öğeleri Türkçe ile bağdaştırarak asıl kaynak kültürü yanlış anlayacaktır.

Bir diğer önemli husus ise, Hasan'ın, *tekrar* stratejisine hiç başvurmamış olmasıdır. Özellikle de yabancı kaynaklı bazı sözcüklerin çevirisinde, diğer çevirmenler, *tekrar* stratejisi ile sözcüğü metne olduğu gibi aktarırken, Hasan, Arapça yakın karşılığı ile ya da *dilsel çevirisi* ile aktarmıştır.

Hasan, kültürel öğeleri Arapçaya çevirirken en yakın anlamları ile ya da *birebir çeviri* ile aktarmaya özen göstermiştir. Anlaşılmayan bir sözcüğün çevirisinde metin içi açıklamayı seçerken diğer çevirmenlere nazaran *metin dışı açıklama* stratejisini hiç kullanmamıştır. Bu durumun, yeni bir sözcük ya da kalıp ifadeyle karşılaşılan erek okuyucu açısından anlamayı zorlaştırdığı düşünülmektedir. Yer yer de bağlama uymaması açısından *tam evrenselleştirme* stratejisi olarak değerlendirilmiştir. Ancak çevirinin direkt ana dil Türkçeden olmaması ve bir ara dil olan İngilizceden çevriliyor olması hasebiyle, ara dilin kültürel özelliklerinin erek metne sindiği gözlemlenmiştir. Metinsel düzeyde de yapılan inceleme sonucunda, çevirmenin erek dile olan hâkimiyetinin iyi düzeyde olması tek başına yeterli olmayacak ve kültürel kayıplara sebebiyet verecektir. Zira bu tür, ara dilden yapılan çevirilerde çevirmenin mutlaka kaynak dil kültürü hakkında bilgi sahibi olmasının önemini gözler önüne sermiştir.

Erek dil hâkimiyetindeki önem ise deyim ve ifade kalıplarının çevirisinde ortaya çıkmaktadır. Hasan'ın eşdizimsel yapıların çevirisinde dilsel çeviriden

ziyade doğru anlamsal çeviri yapmaya özen gösterdiği açık bir şekilde gözlemlenmiştir.

Aktarım yapılan dil farklılığı konusunda Hasan, kullandığı çeviri stratejilerinde dikkat çeken diğer bir yön ile, *öznel ekleme çeviri* stratejisini kullanan tek çevirmen olmuştur. Kaynak metinde olamamasına rağmen çevirmen tarafından erek metne eklenen bilgiler incelenmiş olup ara dil çevirmeninin eklemiş olduğu ifadelerin Hasan tarafından erek dile çevrilmesinden kaynaklandığı saptanmıştır.

Kültürel öğelerin çevirisinde genel anlamda çevirmenlerin etkisi, çevirinin sağlığı açısından büyük bir rol oynamaktadır. Ana dil ve ara dilden çevirinin etkisi bir yana bırakıldığında, yukarıda belirtilen tablolar ışığında çevirmenin dile ve kültüre olan hâkimiyetinin, roman gibi kültürel öğeler bakımından zengin bir çalışmanın aktarımında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilmektedir.

7. 2. *Yeni Hayat* Çevirilerinde Yerlileştirme ve Yabancılaştırma

Venuti'nin (1995) *The Translator's Invisibility- A History of Translation* adlı eserinde, çeviri metninde, çevirmenin kendisini ne düzeyde hissettirdiği ya da gizleyerek okuyucuya kendi erek kültüründen akıcı bir metin sunmasından bahsedilmiştir. Bu doğrultuda “Çevirmen, erek okuyucuya kendi dilinden okuyor havası vererek okuru yazara mı taşımıştır ya da kaynak dil normlarına aşırı bağlılık göstererek yazarı mı okura taşımıştır?”, “Çevirmen yerlileştirme mi yabancılaştırma mı yapmıştır?” soruları, yapılan çeviriyi değerlendirme açısından önem taşımaktadır.

Aşağıda yer alan tabloda, *Yeni Hayat* romanına ait üç farklı Arapça çeviride, çevirmenlerin Venuti'nin yerlileştirme ve yabancılaştırma stratejilerini ne düzeyde kullandıkları nicel olarak belirtilmiştir.

Tablo 6

“Yeni Hayat” Romanında Geçen Kültürel Öğelerin Çevirmenler Tarafından Arapçaya Çevirisinde Venuti'nin Yerlileştirme ve Yabancılaştırma Stratejilerini Kullanım Oranları

	Yerlileştirme Oranı	Yabancılaştırma Oranı
Adulkadir Abdelli	%28	%72
Bekr Sıdkî	%26	%74
Suhâ Sâmih Hasan	%54	%46

Tablo 6'ya bakıldığında *Yeni Hayat* romanının Arapça çevirisinde kaynak dil kültürünü korumayı seçen Abdelli, yabancılaştırma stratejilerini daha sık kullanmıştır. Yapılan çeviri incelemesi sonucu, Abdelli'nin bu davranışında, kaynak kültürü özenle erek dile yerleştirerek okuru, kendi dilinde yazılmış metin aracılığıyla, yazarın dünyasında bir yolculuğa çıkardığı düşünülmektedir. Böylelikle de okura yeni bir kültürle tanışma şansı sunmuştur. Sıdkî ise diğer çevirmenlere kıyasla %74 oranıyla yabancılaştırma stratejisini en yüksek değerde kullanmıştır. Aynı şekilde çeviri incelemesi göz önünde bulundurularak, çevirmenin her iki dile olan hâkimiyeti çeviri metninde ortaya çıkmaktadır. Zira içerik analizi sonucunda, erek okuyucu açısından bakıldığında romanı okuma esnasında gereksiz düzeyde yabancı unsura maruz kalma durumuna yüksek oranda rastlanmamıştır. Sıdkî de Abdelli gibi kaynak kültürü koruyarak erek okura yeni bir kültür tanıma ve görme fırsatı sunmuştur. Hasan çevirisinde genel anlamda ara dil etkilerini yer yer birebir taşıyarak yabancılaştırma stratejisine bir hayli yakın bir üslup sergilemiş olsa da kaynak dil yapılarını bilhassa deyim ve kalıplaşmış ifade gibi yapılarda sergilediği çeviri şekli, genellikle bu tür öğeleri dilsel çeviriden uzak, anlamsal olarak erek dil unsurlarına uygun bir şekilde çevirme yoluna gitmiştir. Böylelikle Hasan, çevirisinde kaynak dil yapılarının üzerinde biraz fazla durmuş gibi olsa da orantısız olarak, tablo 6'dan anlaşılmaktadır ki çevirisinde yerel dil yapılarını da korumaya dikkat etmiş ve makro stratejileri birbirlerine yakın bir oranda kullanmıştır.

Sonuç

Çevirilerde ilk dikkat çeken konu, çeviri yapılan dil farkları olmuştur. Zira Abdelli ve Sıdkî romanı ana dili Türkçeden Arapçaya çevirirken, Hasan ara dil İngilizceden Arapçaya çevirmiştir. Abdelli ve Sıdkî, çevirilerinde Venuti'nin yabancılaştırma stratejisini ağırlıklı olarak kullanmışlardır. Kaynak dil üzerinden yapılan çevirilerde kültürel öğelerin aktarımı birebir ya da anlamsal bütünlük korunarak yapılmıştır. Ara bir dil üzerinden yapılan çevirilerde ise ara dilin kültürel etkilerinin çeviri metnine yansıdığı ve yüksek oranda çeviri kayıplarına sebep olduğu söylenebilmektedir. Kaynak dile ait kültürel öğelerin ara dil kültüründen ifadelerle aktarıldığı da görülmüştür.

Ancak burada durum her ne olursa olsun, çevirmen yeterliliği de kendini ön plana çıkarmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda, kaynak ve erek dilleri iyi bilmenin yanı sıra her iki kültüre olan hâkimiyet, çevirinin başarılı ve kültürel öğelerin çeviri esnasında kaybını önlemek adına önem teşkil ettiğini göstermiştir. Ara dilden yapılan çeviri durumlarında çevirmenin kaynak dili bilmeseydi de kültürü hakkında sahip olduğu bilginin erek dile yapacağı çeviride kendini göstereceği ve kaynak kültürün kayba uğramadan erek dile aktarılabilceği söylenebilmektedir. Kaynak kültür hakkında bilgi sahibi olmayan bir çevirmen tarafından ara dilden yapılan çeviri gibi aksi bir durum

söz konusu olduğunda ise kültürel öğelerin yine bu ara dil yapılarına ve şekline uygun olarak aktarılacağı gözlenecektir. Anlaşılacağı üzere aslına mugayir bir şekilde aktarılan kültürel öğelerin yankısı erek okuyucuda da farklı olacaktır. Kaynak kültürden uzak bir şekilde yapılacak çeviri ise çeviri kaybının yanı sıra kaynak kültürün de yanlış anlaşılmasına sebep olacaktır. Bunun da büyük bir kültür kaybına neden olacağı söylenebilmektedir. Bu yüzden ara dil üzerinden çeviri yapılması gereken durumlarda, çevirmenin kültüre ait öğelerin çevirisinde, ara dilden çevrilen metne aşırı bağımlı kalmayarak, sadakatini kaynak kültürden yana kullanması gerektiği söylenebilmektedir.

Kaynakça

- Aixela J. F. (1996) Culture-specific items in translation. in Alvarez, R. & Vidal, M. C. (Eds.) *Translation, Power, Subversion* (pp. 52-79). Clevedon: Multilingual Matters.
- Akalın, Ş. H., Toparlı, R., Argunşah, M., Demir, N., Gözaydın, N., Özyetgin, M., . . . Tekeli, S. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eagleton, T. (2011). *Kültür Yorumları*. (Ö. Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İşler, E., & Özay, İ. (2015). *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük*. Ankara: Fecr Yayınevi.
- Köksal, D. (1995). *Çeviri kuramları*. Ankara: Neyir.
- Newmak, P. (1988). *A text book of translation*. UK: Prentice Hall.
- Pamuk, O. (2001). *el-Hayat el-cedide* (A. Abdelli, Çev.). Şam: Ward.
- Pamuk, O. (2001). *el-Hayat el-cedide* (B. Sıdkî, Çev.). Şam: Ninawa.
- Pamuk, O. (2007). *el-Hayat el-cedide* (S. S. Hasan, Çev.). Lübnan: El-Hey'etu'l-Mısriyyeti li'l-kitab.
- Pamuk, O. (2017). *Yeni hayat*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak Arapça Eşdeğerlik*. Ankara: Say.
- Toven, M. B. (1924). *Yeni Türkçe Lügat*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Venuti, L. (1998). *Translator's invisibility: A history of translation*. London and New York: Routledge.
- Venuti, L. (ed.) (1992). *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology*. London and New York: Routledge.